

MUTÁLÓDÓ ÉPÍTETT ÖRÖKSÉGÜNK – MIGRÁCIÓ, MULTIKULTURALIZMUS, ÉPÍTÉSZET

OUR MUTATING BUILT HERITAGE – MIGRATION, MULTICULTURALISM, ARCHITECTURE

Kovács Péter¹, Kósa Balázs², Molnár Tamás³, Sódar Norbert⁴

Pécsi Tudományegyetem, Műszaki és Informatikai Kar, Vizuális Ismeretek Tanszék,
7624, Pécs, Boszorkány u. 2.

¹kope.hun@gmail.com

²kosa.balazs@mik.pte.hu

³tmolnar@mik.pte.hu

⁴norbert.sodar@gmail.com

Abstract

In Hungary's history, there has been a constant coexistence of different cultures. This has resulted in an architectural heritage of buildings constructed, adapted, and inhabited by different ethnic groups during their history. In what way can a structure built by invading forces become an integral part of a nation's cultural heritage?

Assessment of contemporary projects in multicultural settings: what challenges does architecture face in designing these projects, and by what means can it succeed? What conclusions can we gather from these assessments regarding the design of temporary or permanent buildings with social and humanitarian goals? Can contemporary architecture promote understanding among different cultures?

Keywords: *architecture, built heritage, multiculturalism,*

Összefoglalás

Magyarország történelme kezdetétől sok nép otthona. Ennek eredményeképpen épített örökségünket olyan épületek alkotják, melyeket fennállásuk során különböző népcsoportok építettek, használtak és alakítottak. Milyen módon válhat egy hódító hatalom emelte épület nemzeti és helyi identitásunk meghatározó elemévé?

A kortárs építészet elemzése multikulturális közegben: milyen kihívásokkal szembesül az építészet e helyzetben, és milyen eszközök vihetik sikerre? Milyen tanulságokat vonhatunk le szolidáris rendeltetésű épületek tervezésére vonatkozóan? Segítheti az építészet a kultúrák közti párbeszédet?

Kulcsszavak: *építészet, épített örökség, migráció, multikulturalizmus.*

1. Multikulturalizmus a magyar építészettörténetben

1.1. A multikulturális építészet aktualitása

A multikulturalizmus jelensége az elmúlt évek eseményei nyomán a laikus és építész szakmai sajtó figyelmének középpontjába került. A kibontakozó humanitárius katasztrófa arra sarkallja az építészársadalmat, hogy a krízishelyzetben újabb és újabb eszközöket fejlesszen az áldozatok lakhatásának biztosítására.

Jelen dolgozatban a multikulturalizmus és népvándorlás más építészeti vetületét vizsgáljuk: építészettörténeti forrásokban keressük a kultúrák közötti érintkezés építészettörténet lenyomatait, ezek tanulságait vonjuk le és alkalmazzuk gyakorlatban.

1.2. A multikulturalizmus megjelenése az építészetben

A multikulturalizmus szó jelentését vizsgálva arra a következtetésre juthatunk, hogy egy igen tágan definiálható jelenséggel állunk szemben. Magyarország történelme folyamán mindig is több népnek adott otthont – köszönhető ez az első és második demográfiai katasztrófa utáni betelepüléseknek, betelepítéseknek. Ezen időszakokban nem zajlódhatott le a honfoglalás utáni időkhöz hasonlóan a betelepült népek asszimilációja: nagy létszámban települtek le a magyar lakosságot nélkülöző, kipusztult területekre. Csak a XVIII. század végétől kezdődhetett újból e népcsoportok magyarosodása. E kisebbségek gazdag népi építészeti örökséget teremtettek hazánkban. [1]

Más természetű örökséget hagyott hátra a török hódoltság kora. Ugyan békés együttélésről semmiképpen nem beszélhetünk e hazánk számára tragikus esemény kapcsán, a hátrahagyott tárgyi

emlékek mellett mégis nagyban formálta ez időszak kultúránkat.

Napjainkban a migrációs krízis állítja kihívás elé az építészársadalmat: a humanitárius krízisek megoldása, a kultúrák közötti konfliktusok kezelése, a nemzeti identitás kérdése központi kérdéssé vált a szakmai sajtóban. Az egyre erősödő kiábrándultság a globalizált, multikulturális társadalomban kérdéseket vet fel a kultúrák együttélésének lehetőségéről, annak építészeti, urbanisztikai nehézségeiről. [2]

2. A Gázi Kászim pasa dzsámija építéstörténete.

2.1. A dzsámi építéstörténetének jelentősége elemzésünkben

Ha több kultúra hatását szeretnénk vizsgálni épített örökségünkre, nehéz feladat lenne olyan példát felhozni, mely szemléletesebben tárja elénk eme összefüggéseket, hiszen építésének minden stádiumában nyomon követhető a korszellem és a városba ágyazódott török épület viszonya. Elemzésünk során vizsgáljuk, milyen viszonyt fedezhetünk fel a törökkori épület és annak átépítései, bővítései között – milyen megítélés alá esett építészeti értéke, hogyan alkalmazkodott hozzá a keresztény egyházi építészet és az milyen módon hatott vissza rá. Milyen szerepet töltött be a város identitásában az épület, és hogyan vált napjainkra annak meghatározó elemévé?

2.2. A Szent Bertalan templom és a dzsámi

A mai épület helyén a XII. században épült Szent Bertalan templom egy eredetileg román, majd később gótikus stílusban újjáépült épület volt. A városszövetben betöltött központi szerepe, a város főterén való helyzete hasonló volt a maihoz – eltekintve hagyományos, keletelt tájolását. 1543-ban pusztult el, köveit a dzsámi építéséhez használták fel. [3]

A muszlim épület Mekka felé, délkeletre tájolt, centrális alaprajzú, északnyugati oldalán két előcsarnokkal, nyugati sarkánál minarettel. Gerő kifejtése szerint téves Gosztanyi azon feltételezése, miszerint a minaret különállt a fő tömegtől, továbbá háromkupolás előcsarnokot valószínűsít, más példákból kiindulva. [4]

2.3. Átépitések a XX. századig

A törökök kiűzése után a Jezsuita rend vette tulajdonba az épületet, a kezdeti kisebb javításokat követően 1766-ban fogtak hozzá az első jelentősebb átalakításhoz. A minaretet és az előcsarnokokat elbontották, a bejáratot áthelyezték a délkeleti oldalra. Északnyugatról szentélyt, majd később ennek két oldalán. kápolnát és sekrestyét toldottak az épülethez. – így a templom tájolása megfordult ugyan, de továbbra sem keletelt. A bővítéssel együtt a törökkori templom is barokk stílusjegyeket öltött. Az ezt követő időszakot a templom rendezetlen javításai, homlokzatának és térlefedéseinek idomtalan, provinciális átalakításai határozták meg. [5]

2.4. Modern átépítés és harangtorony

1937-ben pályázatot írtak ki az átalakításra. melynek kiírásban már megfogalmazott igény volt a török templom előtérbe helyezése, a hozzáépítések bontása és azok helyett egységes bővítés tervezése.

A terven szereplő két minaretet mintázó torony megépítésére az időközben előállt rendkívüli helyzet miatt nem került sor, és a háború után sem történt meg. Az azóta eltelt időben a tornyok nélkül vált az épület a modern építészet örök érvényű alkotásává, eredeti terv szerinti megvalósításuk pedig nem felelt volna meg a már finomabb eszközöket preferáló építészeti és műemlékvédelmi gyakorlatnak.

Az építészetileg lehetetlennek látszó feladat ellenére az egyház – némileg érthető módon - mégis igényt tartott rá, hogy

toronnyal egészüljön ki az épület. Dr. Bachman Zoltán 2004-ben megvalósult terve e kihívásokra szokatlan építészeti eszközökkel reagál: mind szerkezetében, mind az azt eltüntető liftmechanizmus tekintetében leválasztja a tornyot az épülettől és magától a fizikai világtól: nem épületként, inkább annak szimbólumaként jelenik meg, így kerüli el az összetűzést az újabb elemet nem tűrő együtessel.

2.5. Az építéstörténet tanulságai a multikulturális építészet vonatkozásában.

A templom építéstörténetén végigtekintve azonnal szembeötlő egy evolúciós folyamat a törökkori épület megítélése tekintetében. A kezdeti kényszerű alkalmazkodást, mely elkerülhetetlen volt a demográfiai katasztrófa után, olyan időszak követte, mely alatt az épület, a korabeli európai építészet köntösébe bújtatva ugyan, de évszázadokon át a helyi hitélet központjaként működött. Itt még nem beszélhetünk az iszlám építészet értékeinek tiszteletéről vagy befogadásáról, ám kétségtelen, hogy ez idő alatt a megszokás ereje, a tragikus múlt kellő távlatba kerülése előkészítette az ehhez vezető utat.

Mint az az 1937-es pályázat kiírásából is megtudtuk, már fel sem merült a barokk és későbbi bővítések megőrzése, a török épület értékei vették át a főszerepet. Röviddel az 1933-as athéni charta után járunk, mely a történeti értékek korszaktól független megóvását javasolja, mai gyakorlatunkkal pedig teljesen ellentétes ilyen horderejű változtatás – mégis nehéz ma másképp elképzelni Pécs főterét.

Kimondhatjuk tehát, hogy az épület sikeresen közvetítette a város lakói felé egy másik kultúra művészeti értékeit. Hogy csak egy művészeti alkotás befogadásáról beszélünk, vagy a két kultúra közeledéséhez is hozzájárult e folyamat, nehéz megállapítani. Ugyanakkor elképzelhető,

könnyebb elfogadnunk olyan kultúrát, melynek művészeti értékeivel nap mint nap szembesülünk, azonosulunk.

3. Multikulturális, ökumenikus szakrális terek tervezése

3.1. A tervezés célkitűzése

Multikulturalitás hallatán gyakran sok nemzet képviselői lakta világvárosok képe ötlik szemünk elé, pedig a kulturális sokszínűség más léptékben és részvevőkkel is megjelenhet. Orfű festői fekvésű üdülőfalujában osztozik a természeti és épített környezetben a sokadik generációs falubeli, a környező vagy távolabbi településekről érkező nyaralók, a zenei fesztivál sokszínű közönsége, és a Mecsek vidékéhez vonzó, egyre sokasodó holland letelepedők. Ezek a szereplők szintén eltérnek viselkedésükben, épített környezetükhöz fűződő viszonyukban.

3.2. A tervezési folyamat

Miután megfogalmaztuk a célt – olyan tér, mely helyet ad akár a magányos elmélyülésnek, akár egy házasság megkötésének, csendes őszi reggeleken vagy a zenei fesztivál forgatagában – workshopot szerveztünk a tervek megalkotására. Fontosnak éreztük a tervezési folyamatba minél több, eltérő háttérű résztvevőt bevonni, az egyéni tervezői elképzelések helyett közösségként alkotni. A tervezést asszociációs gyakorlattal kezdtük, ahol a szakrális és természeti terek kapcsolatából, a helyszínen tapasztalt benyomásokból kiindulva gondolati képeket, hívószavakat kerestünk, melyekben megtestesülnek a környezet és a megálmodott épület tulajdonságai.

A funkciót tekintve egyszerűsége adja univerzalitását: olyan befogadó épületet alkottunk, mely valóban szabadon felhasználható bárki által, aki a természetben rálel: nem sugall fix programot kialakítása, berendezése, a

befogadó maga alakítja a használat módját. Így a ceremoniális igényekhez alakítható, alkalmazkodó, de végletekig egyszerűsített teret kaptunk.

4. Következtetések

Mind a történeti áttekintésből mind tervezési feladatunkból levonhatók olyan következtetések, melyek általános érvényűek és a kortárs építészeti használatra válhatnak. Megállapíthatjuk, hogy korunkban nem létezik olyan tervezési feladat, ahol ne játszana szerepet a multikulturalitás valamely fokában. Tervezési folyamatunkban tekintettel kell lenni az épületet használók sokszínűségére. Tudatában kell lennünk az építészeti kulturális közvetítő szerepére. Különösen igaz ez a migrációs krízis, vagy akár a kisebbségeket célzó fejlesztések tekintetében. Az építészeti még a legnagyobb szükség esetében sem lehet pusztán a fizikai igények kielégítésének eszköze, mindig hordoz kulturális üzenetet. Végül megállapítottuk, a tervezés közösségi szintre emelése megfelelő koordináció mellett hatékony eszköze lehet az inkluzívabb épített környezet létrehozásának.

Szakirodalmi hivatkozások

- [1] Tóth Pál Péter: *Bevándorlás Magyarországra* – Kisebbségkutatási könyvek. Lucidus Kiadó, Budapest, 2006, 49–118.
- [2] *Reporting from the Front* – 15. Mostra Mostra Internazionale d'Architettura. 2016
- [3] Gosztanyi Gyula: *Pécs Műemlékei: A városteplom építéstörténete*. Dunántúli Pécsi Egyetemi Könyvkiadó és Nyomda R.-T., Pécs, 1942, 18–35.
- [4] Gerő Győző: *Az oszmán-török építészeti Magyarország (dzsámik, türbék, fürdők)*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1980, 49–53.
- [5] Gosztanyi Gyula: *Pécs Műemlékei: A városteplom építéstörténete*. Dunántúli Pécsi Egyetemi Könyvkiadó és Nyomda R.-T., Pécs, 1942, 37–54.